

نقش برنامه های رسانه ای (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و ...) در فروپاشی خانواده های ایرانی

جمیله بختیاری نیا

کارشناس ارشد روانشناسی. دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان (خوراسگان).

نام نویسنده مسئول:

جمیله بختیاری نیا

چکیده

زمینه و هدف: هدف از نگارش این مقاله تعیین نقش برنامه های رسانه ای (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و ...) در فروپاشی خانواده های ایرانی است. در حقیقت محقق بدنبال پاسخ این سؤال است که آیا برنامه های رسانه ای بر کیفیت روابط بین فردی اعضای یک خانواده تأثیرگذار هستند؟ به همین منظور نقش برنامه های رسانه ای در فروپاشی خانواده های ایرانی مورد بررسی قرار گرفت.

روش: پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و ابزار کتابخانه ای سعی در بررسی تعیین نقش برنامه های رسانه ای (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و ...) بر کیفیت روابط بین فردی افراد در خانواده دارد.

یافته ها: موضوع پژوهش مبنی بر اینکه برنامه های رسانه های اعم از (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و ...) در فروپاشی خانواده های ایرانی دخیل هستند؛ به این صورت که استفاده از رسانه های جمعی و گروهی سبب ایجاد آسیب در زمینه های فردی، خانوادگی، روانی، اجتماعی، فرهنگی و عاطفی می شود و بطور کل بهزیستی و سلامت روانشناختی مخاطبان خود را به مخاطره می اندازد مورد تأیید قرار گرفت.

بحث و نتیجه گیری: نتایج بدست آمده نشان می دهد که برنامه های رسانه ای در کشور بیش از اینکه سود و منفعت داشته باشند ضرر و آسیب دارند. در نهایت می توان گفت برنامه های رسانه ای می توانند منجر به آسیب های متنوعی از جمله: القاء ضد ارزشها به جای ارزش ها- الگودهی ماهواره به خانواده ها- تأثیرگذاری ماهواره بر ارتباط عاطفی زوجین و..... شوند.

واژگان کلیدی: برنامه های رسانه ای، خانواده، آسیب شناسی.

مقدمه

از گذشته های دور تا کنون در بیشتر فرهنگ ها و جوامع بخصوص در فرهنگ ایران و ایرانی نهاد خانواده یکی از مهمترین و زیربنایی ترین نهادهای اجتماعی محسوب شده است. اهمیت و قدرت این نهاد بگونه ای است که از دیرباز بر نقش آن در شکل گیری شالوده شخصیت انسان تأکید شده است. خانواده یک نهاد اجتماعی و یک گروه کوچک است که در آن افراد فرایند جامعه پذیری، ارزش ها و الگوها، بایدها و نبایدهای اخلاقی، اصول و اعتقادات مذهبی را فرا می گیرند. خانواده واحدی است که بر اساس ازدواج پدید می آید و از آغاز پیدایی خود، همچون حریمی امن، زندگی انسان را در بر گرفته و موج تازه ای در درون شبکه ی خویشاوندی ایجاد می کند که شمار زیادتری از خویشاوندان را نیز به هم پیوند می دهد. اگر در خانواده ها سنگ بنای شالوده شخصیتی انسان ها بدرستی گذارده شود در آینده این انسان ها موجب قدرت، عظمت و شکوه ملت ایران خواهند شد در غیر اینصورت همین انسان ها موجب تضعیف و زوال فرهنگ و تمدن ایرانی خواهند شد. حال یکی از عواملی که بنیان نظام مقدس خانواده را تهدید می کند و در چند دهه اخیر در کشور عزیزمان ایران رواج بسیار شگرفی پیدا کرده است استفاده از رسانه های جمعی و گروهی اعم از ماهواره، اینترنت، موبایل، تبلت، بازی های نامناسب بدون رنج بندی، عضویت در شبکه هایی با نام شبکه های اجتماعی مانند: فیسبوک، لاین، تانگو، واتس آپ، وایبر و..... که در کشورمان به نوعی اعتیاد به تکنولوژی و رسانه تبدیل شده است. شکل گیری جهان موازی در کنار جهان واقعی، رفتار فرد و جامعه و روابط اجتماعی را بصورت بنیادین تغییر داده است. ورود به جهان مجازی باعث بوجود آمدن روندهای جدیدی شده است که بعنوان شهروند جایگزین، فرهنگ جایگزین و هم زیستی جدید می تواند مطرح شود این روند موجب جدا شدن فرد از جامعه بومی در جهان واقعی و پیوستن آن به جامعه مورد علاقه خواهد شد که علت آن می تواند تعلقات حرفه ای، علمی، فرهنگی، ارزشی، دینی و نژادی باشد. جهانی شدن موجب فردیت و فردگرایی جدیدی شده است که از هر نوع تعلق هنجاری رها شده است و هنجارهای ارزشی، نژادی، ملی، دینی و فرهنگی عامل و محرک رفتار و تمایلات ارزشی برای فرد محسوب نمی شود. قوی شدن فردیت روندهای معکوسی را مقابل همه روندهای گذشته تاریخ بوجود خواهد آورد (عاملی، ۱۳۹۰). به اعتقاد برخی از روانشناسان این شبکه های اجتماعی با نام اجتماع و اجتماعی بودن فعالیت می کنند اما در حقیقت ضداجتماع و ضداجتماعی عمل می کنند چراکه در این شبکه ها بسیاری از حریم های شخصی با به نمایش درآوردن تصاویر و فیلم های خصوصی توسط خود کاربران شکسته می شوند. اگر بدرستی دقت شود می توان درک کرد که هدف سازنده گان این برنامه ها علاوه بر تأمین آسایش و رفاه بیشتر بشر شکستن مرزها و حریم های خصوصی افراد بر اساس همان نظریه معروف دهکده جهانی مک لوهان است. هدف تمامی برنامه های ماهواره ای تبلیغاتی بر علیه نظام مقدس خانواده و عبارتی به چالش کشیدن و زیر سوال بردن فلسفه وجودی این نظام است. با توجه به حساسیت بالایی که این موضوع در خانواده های ایرانی دارد و کمبود پژوهش ها در زمینه آسیب های ناشی از برنامه های رسانه ای این مقاله به بررسی نقش رسانه ها اعم از اینترنت، ماهواره و..... در فروپاشی نظام خانواده های ایرانی می پردازد؛ در حقیقت محقق بدنبال پاسخ این سؤال است که آیا برنامه های رسانه ای بر کیفیت روابط بین فردی اعضای یک خانواده تأثیرگذار هستند؟ و آیا این برنامه ها می توانند موجب فروپاشی نظام خانواده های ایرانی شوند؟

اگر در گذشته، وراثت، محیط و خانواده، سه عامل اساسی شکل گیری شخصیت و تعلیم و تربیت یک فرد به حساب می آمدند، امروزه با توجه به گستردگی و اثرگذاری وسایل ارتباط جمعی بر افراد جامعه می توان عامل چهارم را به این مجموعه افزود؛ یعنی عامل رادیو و تلویزیون. (از رحمان زاده و غفاری ۱۳۹۰: ۲۳۸؛ به نقل از: انصاری، ۱۳۸۶).

هدف پژوهش

یکی از دغدغه های خاطر محقق این بود که چگونه برنامه های رسانه ای اعم از ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و..... بر کیفیت روابط بین فردی انسان ها در نظام خانواده تأثیر می گذارند. در حقیقت محقق بدنبال پاسخ این سؤال است که آیا برنامه های رسانه ای بر کیفیت روابط بین فردی اعضای یک خانواده تأثیرگذار هستند؟ و آیا این برنامه ها می توانند موجب فروپاشی نظام خانواده های ایرانی شوند؟ بر این اساس هدف از نگارش این مقاله تعیین نقش برنامه های رسانه ای (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و.....) در فروپاشی خانواده های ایرانی است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی- تحلیلی و ابزار کتابخانه ای سعی در بررسی تعیین نقش برنامه های رسانه ای (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و.....) بر کیفیت روابط بین فردی افراد در خانواده دارد. بر این اساس در ادامه به توصیف و تحلیل رسانه های جمعی، نهاد خانواده و آسیب شناسی رسانه ها خواهد پرداخت.

ادبیات پژوهش

رسانه های جمعی

به وسایل انتقال پیام ها از فرستنده یا فرستنده گان به مخاطب یا مخاطبان گفته می شود؛ که شامل روزنامه، کتاب، رادیو، تلویزیون، ماهواره، تکنولوژیهای نوین ارتباطات و اطلاعات و اینترنت و... است. این وسایل دارای ویژگی هایی مانند: پیام گیران ناآشنا، سرعت عمل زیاد و تکثیر پیام هستند (دادگران، ۱۳۸۴: ۶).

خطرات استفاده از اینترنت برای کودکان و نوجوانان اینگونه بیان شده است:

اعتیاد به اینترنت، سایت های غیراخلاقی، اتاق های گفت و گو یا چت در اینترنت، اینترنت امکان گمنامی را برای افراد فراهم می کند، روابط بین افراد در اینترنت مجازی و در سطح بوده و از عمق برخوردار نیست، قطع کردن ارتباط چهره به چهره انسان ها با یکدیگر، درگیری ذهنی در اثر ساخت تصاویر ذهنی از مطالبی که در اتاق های گفت و گو رد و بدل می شود که البته در برخی موارد باعث بیماری های روانی و از جمله افسردگی می گردد (دانیل گلمن^۱، ۱۳۸۰).

رسانه ها اقسام گوناگونی دارند که هر یک دارای گستره ی نفوذ و مخاطبان خاص خود هستند؛ بنابراین روند تحول در نحوه ی تعامل رسانه ها با مخاطبان در دوره های مختلف جالب توجه و تعمق است. در رسانه های مجازی «نسل اول» که رسانه های یک سو به خطاب می شدند، محتوای طراحی شده از سوی رسانه در اختیار مخاطب قرار می گرفت و به طور طبیعی مخاطب امکان مشارکت در محتوا را نداشته و همانند روزنامه، رادیو و یا تلویزیون تنها مصرف کننده ی محتوای برنامه ریزی شده از سوی صاحبان رسانه قرار می گرفت. این رسانه را (web1) می نامند. این نسل از رسانه ها تقریباً در اغلب نقاط جهان جای خود را به نسل دوم (web) یعنی (web2) داده اند. در (web2) البته رابطه بین مخاطب و رسانه، تعاملی بوده و مخاطب خود در تأمین محتوای رسانه، بازیگر مؤثر و فعالی است و سلاقی و علایق وی کارگر خواهد افتاد. از جمله رسانه های متعلق به نسل دوم (web2) می توان به «YouTube, face book, feed friend, flicker, twitter و...» در سطح بین المللی و «donbaleh, balatarin, navies', entrain, club» در ایران اشاره کرد. شبکه اجتماعی مجازی بعنوان شبکه ای متشکل از افراد، گروه ها و ارتباطات بین آنها تعریف شده است (آگاروال^۲، ۲۰۱۱: ۷۹۱-۷۸۶). شبکه های اجتماعی مجازی نسل جدیدی از وب سایت های اینترنتی هستند. در این محیط افراد برای برقراری ارتباطات مجازی دور یکدیگر جمع می شوند (مولایی، ۱۳۸۹: ۵). محبوب ترین شبکه اجتماعی در خاورمیانه نشان می دهد که بصورت میانگین ۱۲/۵ میلیون ایرانی عضو فیس بوک می باشند (نوغانی، چرخ زرین، صادقی، ۱۳۹۱: ۸). حدود ۳۰ درصد از جمعیت جهان از اینترنت استفاده می کنند و فیس بوک شلوغ ترین شبکه اجتماعی آن لاین است، که از ۸۰۰ میلیون استفاده کننده فعال آن، بیش از ۵۰ درصدشان هر روز به سایت سر می زنند (دترز و مهل^۳، ۲۰۱۱: ۵۸۶-۵۷۹).

دنیای مجازی سیستم های منحصر به فردی را به افراد ارائه می کند تا بدین ترتیب آنها را اجتماعی کند و کمک کند تا افراد به مهارتهای جدید و تجربیات نوینی دست پیدا کنند؛ همچنین ممکن است یادگیری در سطوح فردی و گروهی را نیز ارتقاء بخشند. دنیای مجازی فاصله های سلسله مراتبی را کاهش داده و یادگیری گروهی را تشویق می کند و با کاهش دادن عوامل تنش زای معین محیط های کار ارتقاء و رشد حرفه ای را تسریع می کند. از جمله ابزارهایی که در دراز مدت تأثیری نامحسوس بر باورهای مردم می گذارد استفاده از سریال ماهواره ای برای القای پیام های مورد نظر است. امروزه منتقدان فیلم و سینما تأثیر سریال را حتی از فیلم بالاتر می دانند؛ زیرا اولاً، یک فیلم دو یا سه ساعت فکر شخص را تحت تأثیر قرار می دهد و طبعاً تعداد پیام هایی که از طریق فیلم داده می شود کمتر است اما یک سریال ۱۰۰ قسمتی به مراتب تأثیرگذاری بیشتری دارد زیرا مدت زمان زیادتری افکار مخاطب را در تسلط خود دارد و ثانیاً سریال، چون نمایش زندگی روزمره افراد است بنابراین مخاطب، همدلی بیشتری با سریال پیدا می کند و راحت تر الگوهای رفتاری آن را می پذیرد مخصوصاً که این پیام ها و الگوها به شکل نامحسوس و حرفه ای بیان شود. نمونه این سریال ها را در شبکه های ماهواره ای «فارسی وان» و شبکه جدید زمزمه، «GEM TV»، «PMC FAMILY» می توان دید، که به شکل کاملاً حرفه ای، سکس لفظی و ذهنی را جایگزین سکس عملی کرده است! و با شکستن حریم های جنسی بین اعضای خانواده و فامیل به دنبال فروپاشی اعتماد و بنیان خانواده ها است. نکته اینجا است که روی آوردن به ساخت چنین سریال هایی ناشی از شناخت افکار عمومی و خط قرمزهای مردم کشوری مثل ایران است. زیرا متوجه شدند خانواده های مذهبی ایرانی در برابر فیلم هایی که صحنه های سکسی را نشان می دهد شدیداً مقاومت می کنند و دیدن آن را برای اعضای خانواده خود مضر و خلاف دستوره های دینی می دانند از این رو، سریال هایی را ساختند با همان محتوا ولی بدون برانگیختن حساسیت های

دینی! یعنی سعی کردند پوشش های مناسبی را لحاظ کنند تا بتوانند ضمن حساسیت زدایی در مقابل دیدن این سریال ها، به تدریج با برداشتن قبح روابط خارج از ازدواج، «حیا» را بین خانواده ها از بین ببرند.

نهاد خانواده

خانواده، یک گروه پویا است. گروه تنها مجموعه ای از افراد نیست، بلکه نشان دهنده نوع و شکل روابط میان اعضای آن نیز می باشد. گروه را می توان مجموعه ای از افراد دانست که با برقراری ارتباط با یکدیگر و انجام کار و فعالیت مشترک، هدف مشترکی را نیز دنبال می کنند (بورمان^۱، ۱۹۶۹، به نقل از فرهنگی، ۱۳۸۲). در تقسیم بندی گروه ها، خانواده را می توان جزء گروه های کوچک به حساب آورد که با اندکی تفاوت، از قوانین گروههای بزرگ تبعیت می کند. یکی از مهمترین قواعد این گروه ها تحولی بودن آنهاست هدف اصلی گروه خانواده، رسیدن به سطحی است که بتواند ثبات و تداوم خود را حفظ نماید. این هدف را می توان با عنوان انسجام خانواده نام برد که به آن گروه، شخصیتی پایدار می دهد. به عبارت دیگر، انسجام گروه را می توان به عنوان سطح بالای گروه (خانواده) مطرح نمود. وقتی اعضای گروه بتوانند نیازهای همدیگر را در جهت هدف فردی و جمعی خود تامین نمایند، در واقع موجد انسجام گروه می شوند. به عبارتی انسجام گروه به عنوان سطح بالای تحول، در گرو مشارکت، هدفمندی و عملکرد متناسب با تامین تعامل نیازهای اعضای گروه می باشد. بر این اساس، انسجام خانواده را می توان به عنوان مهمترین مولفه پویایی و حفظ آن قلمداد نمود. برای ایجاد یک خانواده سه عنصر مهم و ضروری لازم است که به (مثلث ازدواج) معروف هستند: اول صمیمیت، دوم تعهد و سوم میل. حال عدم وجود هر یک از این سه عنصر کارکرد خانواده و فرایند تشکیل آن را دچار ضعف می کند. پیوند عاطفی یا همان عنصر صمیمیت به دلایل گوناگونی پدیدار شده و گسترش می یابد. یکی از مهمترین زمینه های ایجاد این پیوند، وجود زمینه ارتباطات صحیح بین فردی است. این ارتباط به درستی انجام نمی پذیرد مگر آنکه اعضای گروه با نوعی تفهیم و تفاهم و درک متقابل با یکدیگر تعامل داشته باشند. یکی از این عوامل که ارتقا دهنده پیوندعاطفی می باشد، گفت و گو است که عبارت از برقراری ارتباط و تعامل کلامی با یک یا چند نفر می باشد. در فضای ارتباطاتی بویژه ارتباطات بین فردی، گفت و گو صرفا یک رفتار عادی نیست بلکه الگویی است که فضای عاطفی و هیجانی حاکم بر مناسبات افراد را شکل می دهد. گفت و گویی که واجد منظور ارتباطی و تعامل می باشد، دارای دو مؤلفه و به عبارتی دارای دو مهارت می باشد: یکی، مهارت گوش دادن و دیگری مهارت همدلی. با بهره گیری مناسب از این دو مهارت می توان جریان ارتباطی گفتگو را در جهت تفاهم و درک متقابل به راه انداخت.

شاید بتوان گفت عمده دلایل گرایش افراد به رسانه ها: ماهواره، اینترنت، شبکه های اجتماعی و..... بشرح زیر باشد:

- کشش و جاذبه رسانه ها. از لحاظ روانشناختی انسانها موجوداتی هستند که به دنبال جذابیت، تنوع طلبی، کاوش و جستجو هستند پس بر این اساس هر آنچه که برای این موجود جذاب و بدیع باشد جذب و شیفته آن می شود.
- انگیزه اثبات خود و ترس از تأیید نشدن یا طرد شدن توسط گروه همسالان.
- عدم وجود هدف و برنامه ریزی صحیح برای زندگی حال و آینده خود.
- عدم دسترسی به سرگرمی های مجاز، شاد، مفرح و ارزان قیمت.
- تنوع طلبی بیشتر بشر، لذت گرایی بیشتر، تجربه گرایی و کنجکاوی بیشتر، گذراندن اوقات فراغت.
- دسترسی سریع و آسان و بدون محدودیت به برنامه های ماهواره، منابع اطلاعاتی و دوستان عضو شبکه ها.
- برای انجام ماموریتها و وظایف شغلی توسط افراد شاغل.
- تبادل اطلاعات با همکاران و دوستان.

آسیب شناسی تأثیرات برنامه های ماهواره و رسانه بر نظام خانواده

استفاده از رسانه های جمعی و گروهی سبب ایجاد آسیب در زمینه های فردی، خانوادگی، روانی، اجتماعی، فرهنگی و عاطفی می شود. و بطور کل بهزیستی و سلامت روانشناختی مخاطبان خود را به مخاطره می اندازد. یکی از این عوامل، عامل تفرد است که به صورت واگرایی اعضای خانواده، عمل می کند. مخدومی و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان شبکه های اجتماعی و تأثیر آن بر هویت فرهنگی کاربران این شبکه ها، به این نتیجه دست یافتند که با افزایش حضور در شبکه های اجتماعی مجازی هویت فرهنگی در ابعاد قومی، ملی و دینی تضعیف می شود و در بعد جهانی تقویت می شود.

در پژوهشی کرات و همکارانش^۵ (۱۹۹۸) دریافتند که استفاده بیش از حد از اینترنت انسان ها را از جامعه و ارتباطات اجتماعی واقعی دور می کند و با حذف تعاملات اجتماعی واقعی و تسلط بر زندگی افراد موجبات احساس تنهایی و در نهایت افسردگی افراد فراهم می شود. در دنیای پرشتاب فناوری امروز، ابزارهایی وجود دارند که افراد را به صورت انفرادی به خود مشغول کرده و آنها را از تعامل با دیگران باز می دارند. رسانه های جمعی از این دسته ابزارها به شمار می روند. البته این موضوع نافی منافع ابزارهای تکنولوژیکی نیست، اما نوع بهره برداری غیرفرهنگی و نادرست از ابزارهای فنی موجب شده است که کارکرد آنها عمدتاً در جهت تقویت فردگرایی سوق پیدا کند. به عبارتی، اگر جریان فرهنگی شدن ابزارهای رسانه ای تحقق بیابد، مضرات آنها به شدت کاهش می یابد و کارکرد اصلی خود را پیدا می کنند. اگرچه برخی نظریه ها بیانگر این مطلب هستند که ذات ابزارهای الکترونیکی به دلیل استفاده از عنصر تغییر، نمی توانند موجب آرامش باشند، بلکه مخل آن می باشند. برخی دیگر این نظریه را افراطی و یک سویه می دانند. نوع دیگری از ابزارهای الکترونیکی و رسانه ای شبکه های اجتماعی مجازی هستند. شبکه های اجتماعی مجازی بعنوان یک پدیده نوظهور هم دارای آثار مثبت و هم آثار منفی می باشند. از جمله آثار منفی شبکه های اجتماعی مجازی عبارتند از: کم رنگ شدن نقش زمان و مکان در زندگی جاری انسان، محدود کردن دایره ارتباطی انسان به کامپیوتر، اعتماد به استفاده از اینترنت، کاهش برقراری رابطه های احساسی و تخلیه احساسات نفر به نفر، کاهش ارتباطات چهره به چهره، کاهش کیفیت ارتباط میان افراد و عدم درک و فهم دقیق کلام گوینده، فراموشی رگ های کهن زندگی، تکه پاره گشتن سریع جوامع، دگرگونی مفاهیم مکان، زمان، فضا و منابع فرهنگی، به چالش کشیده شدن هویت های اصیل و سنتی، رواج هویت های سیال و ناپایدار، گمنامی و ناشناس ماندن و سرقت هویت، کاهش سطح ارتباطات درونی جامعه و گسترش ارتباطات از طریق تارهای الکترونیکی را حاصل ظهور ارتباطات مجازی بر رفتار اجتماعی انسان می داند. از آثار مثبت این پدیده نیز می توان به افزایش منابع هویتی و آزادی عمل افراد برای کسب منابع مورد نیاز، رهایی و آزادی افراد از چنگال عوامل و متولیان فرافردی هویت سازی، فراهم آمدن واقعیت بگونه ای مجازی نام برد. برخی از شبکه های اجتماعی ممکن است روابط عشقی یک زوج متعهد را دلسرد کنند و تعهد زناشویی آنها را از بین ببرند (اشلی^۶، ۱۹۹۴: ۵۰۳-۱؛ به نقل از دی آنجلیس^۷، ۲۰۰۰). شبکه های اجتماعی اطلاعات لازم برای پیدا کردن یک شریک جدید مناسب را فراهم می کنند (کرجوف^۸، ۱۹۹۴: ۴۷۲-۸؛ به نقل از دی آنجلیس، ۲۰۰۰). افزایش پذیرش طلاق، در شبکه های اجتماعی به معنی کمک های چندگانه در یافتن یک شریک جدید و یافتن دوباره شریک قدیمی است (دی آنجلیس، ۲۰۰۰: ۲۴). فیس بوک می تواند محرک طلاق باشد به دلیل اینکه به آسانی عاشقان قدیمی را به هم می رساند و بعنوان یک فضای ورودی برای داشتن ارتباطات عاطفی متعدد است. اکثر اعضای فیس بوک علاقمند به اضافه کردن شریک جنسی یا عاطفی قدیمی خود در فیس بوک هستند.

رسانه های جمعی بویژه رسانه های شنیداری و غیر متعامل به دلیل کارکرد متنوع خود و ایجاد تغییرات پیوسته، به تدریج جای ارتباط بین فردی از نوع چهره به چهره را گرفته و موجب شده اند فضای انفرادی، بجای فضای جمعی و عاطفی در خانواده حاکم شود، بطوری که گسترش تکنیکی رسانه های شنیداری و رایانه ای، ارتباط مستقیمی با فردگرایی و دوری از فضای روانی و عاطفی خانواده را نشان می دهد. به عبارت دیگر، این ابزارها، به تدریج فضای روانی و محیطی گفت و گو را در یک ارتباط بین فردی، خدشه دار می کنند و اعضای گروه را به جای همگرایی، به واگرایی سوق می دهند، تا جایی که هر عضو خانواده صرفاً در یک فضای فیزیکی مشترک زندگی کرده، اما هیچ تعاملی با هم نخواهند داشت. در ادامه، اهداف آنها نیز به تدریج نسبت به هم، واگرا شده و منفک می شوند. به همین ترتیب تعامل واقعی فرد بجای آنکه با افراد دیگری در محیط انسانی سامان بیابد، با رسانه های الکترونیکی، شکل می گیرد و به دلیل برتری تجهیزات تکنولوژیکی و رسانه ای، نوعی رعب فرهنگی و انفعال شخصیتی در فرد ایجاد می گردد. نتیجه این می شود که افراد خانواده به جای گفتگوی صمیمی با یکدیگر که می تواند به تقویت پیوندهای عاطفی و انسجام اعضای خانواده منجر شود، با ابزارهای الکترونیکی ارتباط برقرار می کنند، ارتباطی که فاقد بار عاطفی، احساسی و هیجانی است. این آسیب ارتباطی در نظام خانواده، بیشتر در دو نوع ارتباط بروز پیدا می کند. یکی، ارتباط بین فرزندان و والدین و دیگری، ارتباط بین زن و شوهر می باشد. تجربیات نشان می دهند که هر اندازه ارتباط میان فرزندان و والدین و همچنین ارتباط میان همسران به دلیل تغییر مخاطب کاهش یابد، پیوند عاطفی و هیجانی و همچنین همگونی شناختی میان اعضاء خانواده نیز کاهش می یابد که این موضوع، انسجام گروه را به مخاطره می اندازد.

1. Kraut et al
1. Ashley
2. De Angelis
3. Krchvf

یافته ها

مطابق با بررسی های انجام شده و مطالب گردآوری شده در خصوص نقش برنامه های رسانه ای در فروپاشی خانواده های ایرانی این مطلب که برنامه های رسانه های اعم از (ماهواره، اینترنت، موبایل، شبکه های اجتماعی و) در فروپاشی و چگونگی تأثیرگذاری بر کیفیت روابط بین فردی افراد در نظام خانواده دخیل هستند تأیید شد؛ به این صورت که استفاده از رسانه های جمعی و گروهی سبب ایجاد آسیب در زمینه های فردی، خانوادگی، روانی، اجتماعی، فرهنگی و عاطفی می شود و بطور کل بهزیستی و سلامت روانشناختی مخاطبان خود را به مخاطره می اندازد. یکی از این عوامل، عامل تفرد است که به صورت واگرایی اعضای خانواده، عمل می کند. همچنین برخی از شبکه های اجتماعی ممکن است روابط عشقی یک زوج متعهد را دلسرد کنند و تعهد زناشویی آنها را از بین ببرند (اشلی، ۱۹۹۴: ۵۰۳-۱؛ به نقل از دی آنجلیس، ۲۰۰۰). شبکه های اجتماعی اطلاعات لازم برای پیدا کردن یک شریک جدید مناسب را فراهم می کنند (کرچوف، ۱۹۹۴: ۴۷۲-۸؛ به نقل از دی آنجلیس، ۲۰۰۰). افزایش پذیرش طلاق، در شبکه های اجتماعی به معنی کمک های چندگانه در یافتن یک شریک جدید و یافتن دوباره شریک قدیمی است (دی آنجلیس، ۲۰۰۰: ۲۴). فیس بوک می تواند محرک طلاق باشد به دلیل اینکه به آسانی عاشقان قدیمی را به هم می رساند و بعنوان یک فضای ورودی برای داشتن ارتباطات عاطفی متعدد است. اکثر اعضای فیس بوک علاقمند به اضافه کردن شریک جنسی یا عاطفی قدیمی خود در فیس بوک هستند.

بحث و نتیجه گیری

مطابق با تمام نکات و توضیحاتی که تا کنون در این مقاله بحث شد آنچه که بر هیچ یک از متخصصان و بخصوص کاربران برنامه های رسانه ای پوشیده نیست آنست که برنامه های رسانه ای در کشور بیش از اینکه سود و منفعت داشته باشند ضرر و آسیب دارند بعبارتی در کشور ما از جنبه های معایب گونه و آسیب زای برنامه های رسانه ای بیشتر استفاده می شود همانگونه که آندروود و فیندلی^۱ (۲۰۰۴: ۱۲۷-۱۴۰) بر این باورند که مردان به دلیل احساس تنهایی به روابط اینترنتی روی می آورند. تنهایی شامل عناصر اصلی و مهمی مانند احساس نامطلوب فقدان یا از دست دادن همدم، جنبه های ناخوشایند و منفی روابط از دست رفته و از دست دادن رابطه با دیگری است. دیگر عوامل و نتایج ناشی از برنامه های رسانه ای که نظام خانواده را دچار آسیب می کنند عبارتند از:

- لقاء ضد ارزشها به جای ارزش ها (لقاء اصول غیر اخلاقی و غیر مذهبی بجای اصول اخلاقی و مذهبی).
 - الگودهی ماهواره به خانواده ها: مصادیقی چون تجمل گرایی و مصرف گرایی، خیانت به همسر، افزایش سن ازدواج، بی تفاوتی به حریم خانواده و بی بند و باری فکری و فرهنگی در جامعه، نمونه ی بارزی از نتیجه ی الگوپذیری از الگوهای غلط برنامه های ماهواره ای است.
 - تأثیرگذاری ماهواره بر ارتباط عاطفی زوجین: تماشای فیلم ها و سریال های ماهواره سبب از بین رفتن صمیمیت و پیوند عاطفی بین زوجین می شود که نتیجه آن برد شدن زوجین نسبت به یکدیگر و در نهایت از بین رفتن اعتماد و ایجاد احساس خیانت، سوءظن نسبت به طرف مقابل است.

- ترویج خانواده های بدون ازدواج (هم خانگی ها).
 - جدا کردن افراد از دنیای واقعی و فرو رفتن در یک دنیای خیالی و فانتزی.
 - به دست فراموشی سپرده شدن فرهنگ، تمدن، و خانواده ایرانی (در گذشته ایران را در جهان با نام - کهن ترین تمدن و فرهنگ می شناختند اما آیا امروز نیز با غرق شدن در تکنولوژی و رسانه های - جدید ما را با همان فرهنگ و تمدن غنی و کهن می شناسند؟).
 - از بین رفتن حس صمیمیت و همدلی در بین اعضا خانواده که در نتیجه عامل تفرد ایجاد شده است.
 - از بین رفتن حس اعتماد زوجین نسبت به یکدیگر.
 - ایجاد سوء ظن خیانت در هیر یک از زوجین نسبت به یکدیگر.
 - ضعف در برقراری ارتباط با اعضاء دیگر خانواده.
 - غافل شدن از بخش های مهم زندگی مانند: تربیت فرزندان.
 - مختل شدن برنامه های خانواده و خواب افراد خانواده.
 - اعتیاد و وابستگی اعضاء خانواده به سریال ها و برنامه های ماهواره.
 - الگوگیری نامناسب فرزندان از نحوه تعامل و ارتباط والدین و سایر اعضاء خانواده با یکدیگر.
 - ترویج روابط غیراخلاقی.
 - ترویج فرهنگ طلاق و تبدیل شدن آن به یک پدیده عادی و روزانه.
 - تحریف افکار و اعتقادات مذهبی.
 - به چالش کشیدن هویت ایرانی و اسلامی.

همانطور که خداوند در قرآن در مورد خانواده می فرماید؛ وجود زن تنها برای لذت نیست برای این نیز هست که مرد با وجود او آرام بگیرد و زن هم با مرد به آرامش و آسایش برسد. یکی از اهداف ازدواج و تشکیل خانواده ایجاد احساس آرامش روحی و روانی است که البته تماشای سریال ها و برنامه های ماهواره ای، استفاده بیش از حد از اینترنت و عضویت نامحدود در شبکه های اجتماعی، مانع از ایجاد و حفظ این احساس آرامش می شود.

راهکارهای پیشنهادی

- ❖ توصیه می شود که برای افراد جامعه به ترتیب اولویت بندی بر اساس گروه های سنی و سطح تحصیلات آموزش هایی در خصوص چگونگی استفاده از این وسایل رسا نه ای، هدف از ایجاد آنها و دلایل استفاده از آنها داده شود؛ سپس به افراد آزادی عمل در خصوص استفاده کردن و یا نکردن از این تکنولوژی ها داده شود.
- ❖ محدود کردن استفاده از اینترنت و شبکه های اجتماعی برای کاربران کودک و نوجوان.

- ❖ ساخت فیلترینگهای بسیار قدرتمند برای مسدود کردن برخی شبکه ها و سایت های اینترنتی.
 - ❖ آگاهسازی والدین و نوجوانان از خطرات عضویت در این شبکه ها و نظارت مستقیم والدین بر کارهای فرزندان در این شبکه ها.
 - ❖ نباید زمان خود را تنها با گفتن اینکه این وسایل آسیب زا هستند و نباید از آنها استفاده کرد و... تلف کنیم، بلکه باید ابتدا خود را از لحاظ رسانه ای تقویت کنیم تا بتوانیم ماهواره و برنامه های آن را نفی کنیم و سپس به افراد یک برنامه جذاب و سازنده ارائه کنیم.
 - ❖ کشورهای اروپایی معمولاً از سنین کودکی به افراد آموزش می دهند که هر چیزی را نبینند و نشنوند بعبارتی از خودسانسوری استفاده می کنند ما نیز می توانیم از این روش برای مردم خود استفاده کنیم؛ معمولاً در این روش چون آموزش از سنین پایین شروع می شود و در طول زمان نیز ادامه پیدا می کند مؤثرتر است.
 - ❖ در کشور ما از برنامه های تلویزیون گرفته تا بازیهای رایانه ای که در فروشگاهها خریداری می شوند هیچگونه رنج بندی سنی دقیقی برای آنها وجود ندارد و افراد با هر سن و سالی از هر بازی رایانه ای و هر کارتون و برنامه ای استفاده می کنند.
 - ❖ به والدین و زوجهای جوان در خصوص چرایی تشکیل خانواده و تهدیداتی که این نهاد را پس از تشکیل دچار مشکل می کند آگاهی و اطلاعات دهیم.(در خصوص این رسانه ها).
 - ❖ راههای مقابله با آسیبهای ماهواره را در تقویت فرهنگ خودی و نشان دادن ارزشهای بالای آن به سطوح مختلف جامعه، دفاع از ارزشهای ملی، ارتقای سطح آگاهی افراد، برنامه ریزی مناسب برای اوقات فراغت افراد و خانوادهها، ترویج زندگی معنوی، ترویج الگوهای رفتاری صحیح در خانواده و جامعه می توان جستجو کرد.
 - ❖ رسانه ملی با توجه به ظرفیت های انحصاری و بی بدیل خود برای اینکه بتواند هر چه بیشتر از شاخص های فراگیری و اثرگذاری برخوردار باشد و در عرصه جنگ رسانه ای با اقتداری مطلوب وارد عمل شود، باید با رویکردی آینده نگر و آینده ساز، هم الگویی کاربردی از مدیریت فرهنگی رسانه ای ارائه دهد و هم بتواند به صورتی مطلوب، عرصه فرهنگ را مدیریت کند.
- بر این مبنا شایسته است رسانه ملی به عرصه ای برای تعامل فکری و گفتگوهای مبتنی بر تفاهم و هم اندیشی، بین اصحاب فکر و قلم بدل شود و گفتگویی سازنده و مبتنی بر اصیل ترین مطالعات رسانه ای مبتنی بر دغدغه های فرهنگی نظام اسلامی ایجاد کند.

منابع و مراجع

- [۱] انواری؛ محمدرضا. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر شکل گیری افکار عمومی. کارشناسی ارشد رشته تبلیغ و ارتباطات دانشگاه باقرالعلوم (ع). رسانه ایران.
- [۲] اسحاق؛ ویلیام (۲۰۰۱). گفتگو هنر باهم اندیشیدن. ترجمه محمود حدادی. (۱۳۸۰). تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.
- [۳] رحمانی؛ مهتری، چگینی؛ علی، جیریایی؛ آرزو. (۱۳۹۴). بررسی رابطه اعتیاد به اینترنت و سلامت روان. گروه روانشناسی، دانشگاه پیام نور. کنفرانس بین المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی.
- [۴] زالی؛ حمیده. (بدون تاریخ). آثار سوء فیلم های ماهواره، بر تحکیم بنیان خانواده. کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، مشاور حوزه علمیه خواهران گرمسار. سایت معبری به آسمان.
- [۵] ساعی؛ منصور. (۱۳۸۹). نقش رسانه ها در انتقال ارزش ها و پدیده شکاف هنجاری و ارزشی نسل ها. [آرشیو سایت تحقیقات و مطالعات] جامعه، فرهنگ و ارتباطات.
- [۶] طریقی؛ زهرا، پور شهریار؛ حسین، شکری؛ امید. (۱۳۹۴). نقش واسطه ای احساس تنهایی و تعهد زناشویی در رابطه بین میزان استفاده از فیس بوک و میزان رضایت زناشویی زنان. مقاله پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه شهید بهشتی. کنفرانس بین المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی.
- [۷] علیزاده؛ مجید. تغییر سبک زندگی به روش «وب ۲». مسؤول مرکز بررسی تهدیدات فضای مجازی. سایت مرجع اطلاع رسانی سبک زندگی راه نیوز.
- [۸] قلی پور؛ سهیلا، کاکابریایی؛ کیوان. (۱۳۹۴). ضرورت آینده پژوهی در حوزه روانشناسی اجتماعی با تأکید بر شبکه های اجتماعی مجازی. کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه. کنفرانس بین المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی.
- [۹] گاتر؛ جان تیلور. (۱۳۸۲). تلویزیون و کودکان، سیاحت غرب، سال اول، شماره ۷.
- [10] Bernadette kolas and peternagy. Virtual worlds as digital workplaces: conceptualizing the affordances of Virtual worlds to expand the social and professional shares in organizations. Central European University-Hungary.